

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА ПО СТАРА ИСТОРИЯ, ТРАКОЛОГИЯ И СРЕДНОВЕКОВНА ИСТОРИЯ
1504 София, бул. Цар Освободител № 15, каб. 38-39 * тел. (02) 93 08 534

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Петър Делев
на трудовете на доц. д.и.н. Диляна Василева Ботева-Боянова,
кандидат в конкурс за професор към Исторически факултет

Със заповед на Ректора РД 38-270 от 9 юни 2014 г. бях утвърден за член на научно жури за провеждане на конкурс за професор по професионално направление 2.2. История и археология (стара история и тракология), обявен в ДВ бр. 45 от 30 май 2014 г. На учредителното заседание на журито, проведено на 7 август 2014 г., бях избран за един от тримата рецензенти в тази процедура.

За участие в обявения конкурс е подал документи и е допуснат до участие само един кандидат – **доц. дин Диляна Василева Ботева-Боянова**. Кандидатът отговаря на изискванията на чл. 114 от *Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“*: Диляна Ботева има научни степени „доктор“ и „доктор на историческите науки“ (правилникът изисква императивно само първата), заемала е академичната длъжност „доцент“ в СУ повече от 12 години (при изискван минимум от две години), участва в конкурса с хабилитационен труд, не е навършила 65 години и не е с удължен трудов договор по реда на § 11 от Преходните и заключителни разпоредби от Закона за висшето образование. Подадените документи отговарят на изискванията на чл. 117 от същия правилник.

Доц. Диляна Ботева е представила в конкурса като хабилитационен труд монографията „*Античните текстове и тяхното четене днес. Акценти от осем века фрагментарна история на древна Тракия (IV в. пр. Хр. – IV в. сл. Хр.)*“ (София: Университетско

издателство „Св. Климент Охридски“, 2014). Трудът се състои от осем „фрагмента“, обособени като самостоятелни глави и посветени на поредица от сюжети, подредени хронологически и обхващащи осем века от историята на древна Тракия (от IV в. пр. Хр. до IV в. сл. Хр.), като във всеки век попада по един „фрагмент“. Отделни разработки върху част от тези сюжети са публикувани предварително като самостоятелни статии; в книгата те са допълнени с нови аргументи или с нюансирани позиции. Общото между тях, което оформя и специфичния облик на тази книга, е в опита да се преодолеят съществуващи научни стереотипи, чрез връщане към изворите да се търсят нови, алтернативни пътища за тяхната интерпретация – един подход, който включва автора в редиците на актуалното в последните десетилетия в световното антиковедение течение на т. нар. „ревизионисти“.

Първият фрагмент е от IV в. пр. Хр. и е посветен на маршрута на армията на Александър Велики през Хемус при похода му срещу трибалите в 335 г. пр. Хр. Защитена е тезата за възможно преминаване на Стара планина в района на връх Баба южно от Етрополе, споменаван в ранни османски документи във връзка с пътно трасе между Етрополе и Сарухан бейлю (дн. Септември). Тази идея, добре представена и защитена от автора, се добавя към съществуващите разнопосочни варианти и предположения за трасето на Александровия поход. Съществуват обаче и сериозни възможни възражения, които не позволяват тя да бъде лесно предпочетена. Самата изходна предпоставка на хипотезата – преминаване на Александър през района на гр. Септември, макар и поддържана и от други автори, остава твърде несигурна. Неясно е, ако споменатите у Ариан ἔμποροι, които заедно с тракийци отбранявали билото на Хемус срещу армията на македонския цар, следва да се идентифицират с „емпоритите“ от „емпорион Пистирос“ между Септември и Ветрен, защо те са се изнесли на около 50 км северно от селището си, за да се опитат да спрат там противника, вместо да го оставят да напусне земите им (през които вече е преминал). Освен това пътят от Септември към Мирково – връх Баба – Етрополе пресича Средна гора през дългото и тясно (и стратегически твърде рисково) дефиле на река Тополница; по-удобният (и в наши дни) път през Панагюрище и Панагюрските колонии пък извежда на север до Златица и директно до Златишкия проход. Една интересна алтернатива, подсказана впрочем от текста на Ди-

ляна Ботева, е да се мисли за възможността описаният у Ариан епизод да се ситуира във високите части на Панагорска Средна гора (връх Братия, 1518 м.), където богатите медни находища (Медет, Асарел) биха могли да обяснят присъствието (и съпротивата) на въпросните гръцки заселници.

Вторият фрагмент е доста обемен (45 страници) и е посветен на келтското присъствие в древна Тракия през III в. пр. Хр., като съсредоточава вниманието си върху няколко дискуссионни детайла от тази обхватна проблематика. Така за не особено сигурно локализираната в района на Лизимахия битка на Антигон Гонат с келтска армия, опустошила преди това земите на гети и трибали, се предлага алтернативна възможност за локализация някъде в района на северното егейско крайбрежие между устията на Вардар и Места (стр. 18-24). Свързването на приведения като аргумент в полза на това предположение несигурно датиран „в петата и шестата година“ на неназован с името си цар декрет от Газорос с преминаването именно на въпросния келтски поход и изобщо със събитията от този период обаче е повече от несигурно (М. Errington допуска отнасянето му към времето на Филип V или Персей), а и в полза на традиционната локализация при Лизимахия съществуват сериозни съображения. Спорно е и предположението за преминаване на келтската войска последователно през земите на „гетите на север от Дунав и трибалите на юг от реката“ (стр. 17-18); сведението на Юстин изрично поставя началото на този келтски поход в земите, от които преди това тръгнал към Делфи с огромната си армия келтският вожд Брен, а те логично се ситуират в днешна Сърбия или възможно в Панония (келтите на Брен преминали на юг през Дардания), и във всеки случай вероятно на южния бряг на Дунав и западно от земите и на гети, и на трибали, предполагайки по-скоро движение в направление запад-изток през земите на днешна Северна България. В следващите страници сведенията на античните автори за присъствието на келти в Тракия са ревизирани в последователност, определена от времето на записването им. Основанията за подобен подход са спорни, доколкото става дума за по-късни от описваните събития сведения, базирани (пряко или косвено) на недостигнала до нас внушителна по обем първична и вторична историческа традиция; при тази ситуация по-късно фиксирани текстове могат нерядко да предават по-ранна или по-автентична традиция (подобно на сведенията на Флавий Ариан за

епохата на Александър Велики). Анализираният сведения на Полибий, Тит Ливий, Мемнон от Хераклея и периегета Павзаний са дали повод за ред конкретни предложения за нови интерпретации и решения. Така изградената обща картина на келтските нашествия е представена в сумарен вид на стр. 57-60. И макар някои отделни предположения като коментираният по-горе да остават спорни и несигурни, дори и те добавят нови нюанси и акценти към съществуващите исторически реконструкции, а като цяло предложеният текст несъмнено дава повод и за ново вглеждане в текстовете на изворите, и за търсене на нови решения в тяхната интерпретация.

Третият фрагмент, „от тракийския II в. пр. Хр.“ (стр. 61-83), е посветен на първия документиран военен сблъсък между тракийци и римляни: успешното нападение на четири обединени тракийски племена (асти, кени, мадуатени и корели) срещу оттеглящата се след войната с Антиох III в Мала Азия римска армия, командвана от Гней Манлий Вулзон. Коментирани са главно проблемите на географското описание и съответно – локализацията на полесражението; въз основа на някои видими противоречия в текста на Тит Ливий Ботева стига до извода за „обърнатата“ география на разказа, който описвал движение от запад на изток, а не обратно. Внимателно са анализирани и възможностите за интерпретация на имената на споменатите като участници в тракийската коалиция от 188 г. и неизвестни от други извори племена на *коралите* и *мадуатените*. Интересна е предложената идея за възникването на този четириплеменен съюз още в края на III в. и евентуалната му роля за разгрома на келтското царство в Тракия вероятно в предпоследното десетилетие на този век.

Срещу някои моменти в аргументацията на автора и тук може да се възрази. Така твърдението на Ливий, че едва след преминаването през Хеброс римската войска навлязла на територията на Енос, може лесно да се обясни с предположението, че еносци са владеели и района около Дориск на десния бряг на реката, към който се спуска пътят от Кипсела, за да продължи на запад по крайбрежието; пътят между Тракийския Херсонес и Кипсела източно от реката от друга страна вероятно е минавал през района на днешния град Кешан, заобикаляйки отдалече еноската територия. Възможността името „Хемус“ да е употребявано за обозначаване на Странджа се обосновава (по Тачева) с наименованието на късноримската провинция Хемимонт; последната обаче изоб-

що не е включвала главното Странджанско било с град Бизия, които са били на територията на провинция Европа. Свързването на Ливиевите „мадуатени“ с медовитинците в Мала Азия пък не е откритие на Юри Кабакчиев, както смята Ботева; то присъства още в стари издания на Тит Ливий, например в това на А. Drakenborch от 1743 г. (стр. 243) с позоваване на живелия през XVI в. картограф Абрахам Ортелиус.

Четвъртият фрагмент представя една нова хипотеза за името на Никополис ад Нестум, свързвайки основаването на града (в противовес на обичайното мнение за дакийските войни на император Траян) с битката при Филипи в 42 г. пр. Хр. Предположението е интересно и добре защитено, макар и да е трудно да бъде възприето дефинитивно без откриването на експлицитно епиграфско потвърждение. Един от аргументите и тук може да бъде оспорен: цитираният на стр. 94 надпис IGulg 2335 е от време, когато северният Никополис не само вече е съществувал, но може би дори вече е бил прехвърлен към провинция Долна Мизия (посвещение на Комод или Елагабал?), докато единственият епиграфски паметник от предтраяново време, намерен в Никополис ад Нестум (IGulg 2338, вероятно от втората половина на I в. сл. Хр.), споменава само топонима *Κεϊοπλαρα*.

Петият фрагмент е посветен на появата на етнонима „мизи“ и на името на римската провинция Мизия: един многократно дискутиран в литературата проблем, за който за пръв път се предлага убедително и задоволително решение. Изследвайки детайлно запазените извори, Ботева е успяла да датира сигурно налагането на тези нови имена към началните години на управлението на втория римски император Тиберий (когато най-често се поставя и възникването на провинцията), свързвайки го с опит да се намери заместител на имената „дарданци“ и „Дардания“, станали неудобни след като римската поезия от Августовата епоха започва редовно да ги използва като синоними на „троянци“ и „Троя“ в генеалогичната легенда за произхода на самите римляни.

Шестият фрагмент е посветен на крепостната стена на Сердика, чието изграждане традиционно се отнася на базата на два аналогични строителни надписа към последните години на управлението на Марк Аврелий. На базата на внимателен анализ на провинциални монети от този период Ботева показва, че вероятно крепостните сте-

ни на града вече са съществували (или най-малкото са били в процес на изграждане) още през 60-те години на века, в периода на провинциалния управител Апий Клавдий Марциал. Анализът на употребата в римското провинциално монетосечене на реверсни изображения, свързани с градски укрепления, е принципен и постигнатите резултати могат да имат значение при решаване на сходни проблеми и по отношение на други римски градове.

Седмият фрагмент, „от тракийския III в. сл. Хр.“, разглежда хронологията на готските нашествия в периода 248-251 г. сл. Хр. В противовес на обичайната реконструкция на две големи нашествия Диляна Ботева обосновава убедително на базата както на детайлен прочит на писмените извори, така и на нумизматични данни, три поредни нашествия – готско през пролетта на 248 г., съвместно на карпи, готи и други племена през втората половина на 250 г., и предвожданото от вожда Книва голямо готско нашествие, предатирано от автора в ранната 251 г.

Последният, *осми фрагмент*, разглежда периода на функциониране на тракийските светилища през императорския период и датирането на депонираните в тях каменни релефи и други вотивни материали (в частност монети). В противовес на разпространеното мнение, че основната част от тракийските оброчни релефи (една масово представена и важна като източник на познания за епохата категория археологически паметници) датират предимно от II и първата половина на III в. сл. Хр., анализът на Ботева показва убедително, че поне в някои случаи периодът на разцвет на светилищата се отнася към втората половина на III и целия IV в. сл. Хр., към който период следва логично да се отнесат и основната част от намерените в тях (и обикновено не предлагани възможност за независимо датиране) оброчни релефи. Изводът е подкрепен и с анализ на ономастичния материал, засвидетелстван в надписи от Тракия от III и IV в. сл. Хр., показващ възможността в провинциална среда да се е запазила сравнително честа употреба и на имена, различни от масово срещащите се след едикта на Каракала от 212 г. Аврелиевци. От друга страна се подчертава възможността за значимо отражение на „Антониновата конституция“ върху религиозния живот в провинцията и в частност – върху състоянието на светилищата и свързаните с тях култови обичаи, включително изработването и посвещаването на оброчни каменни релефи. Резултатите на Бо-

тева имат важно и принципно значение и неизбежно ще дадат отражение върху бъдещите проучвания в тази област.

Представеното като хабилитационен труд изследване по един своеобразен начин отразява цялостното състояние на нашите модерни познания върху тракийската древност, което също е фрагментарно, откъслечно и непълно. Но независимо от тематичната си раздробеност то има своята явна цялост и свързаност, обединено от общия замишъл и изследователски подход. Именно в своята цялост то несъмнено представлява значим и съществен труд с ясно откритими научни приноси, отговарящ на изискванията на чл. 29 (3) от Закона за развитие на академичния състав в Република България.

Освен разгледания хабилитационен труд доц. Диляна Ботева е представила в настоящия конкурс и 11 научни статии, които не повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, на научната степен „доктор на науките“ и за заемане на академичната длъжност „доцент“. В приложения списък те са разделени тематично на четири групи: „Изследвания върху похода на Ксеркс през Тракия в 480 г. пр. Хр.“ (№ 2-3), „Антични изобразителни текстове“ (№ 4-7), „Отделни проблеми на социално-икономическото развитие на римска Тракия“ (№ 8-10) и „Testimonia post antiqua“ (№ 11-12). Тези публикации също са на високо научно ниво и съдържат действителни научни приноси, допълвайки в това отношение разгледания по-горе хабилитационен труд. Трябва изрично да се отбележи, че Ботева е представила за участие в конкурса само подбрана част от всичките си публикувани след защитата на големия докторат през 2007 г. статии.

През изминалите от назначаването ѝ като асистент в Историческия факултет на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ почти три десетилетия Диляна Ботева се утвърди като признат и уважаван преподавател. От години тя е ръководител на магистърската програма по антична история и тракология; чете лекционни курсове по тракология, гръцка и римска история, както и ред специализирани курсове в бакалавърска и магистърска степен на обучение. Същевременно тя успешно наложи името си като изявен учен в областта на проучванията върху миналото на древна Тракия със значимо присъствие и чрез многобройните си приноси и авторитетни публикации, и чрез твърде активното си участие на конференции, симпозиуми и конгреси у нас и в

чужбина (общо 47 изнесени през годините доклади и съобщения). Тя е ръководила успешно защитили докторските си дисертации докторанти, изнасяла е лекции в няколко авторитетни чуждестранни университета (Любляна, Берлин, Виена), участвала е в ред успешно завършени научни проекти.

Смятам, че кандидатурата на Диляна Василева Ботева-Боянова в настоящия конкурс е безспорна и убедено давам гласа си за нейното избиране за професор по стара история и тракология.

София, 11 септември 2014 г.

проф. д-р Петър Делев